

Fodor István Ferenc

HEGYFOKY KABOS NYOMÁBAN

Hegyfoky Kabos – 90 évvel ezelőtt – 1919 februárjában a spanyolnátha járvány áldozata lett. Én személy szerint több évtizeddel ezelőtt Scheftsik György monográfiájában talákoztam először a nevével, melyből megtudtam, hogy többek között Jákóhalmán is volt káplán⁹

Néhány évvel később pedig a kezembe került – Sallai Károlyné túrkevei könyvtáros kollégám révén – a túrkevei múzeum 1971-es emlékkönyve a Hegyfokyról szóló cikkel.¹⁰ Közben sem tétlenkedtem. Az Életrajzi Lexikonban¹¹ is rábukkantan a nevére, de ott nem volt megemlítve jákóhalmi tevékenysége. Irodalomként viszont feltűntette az Élet és Tudomány egy 1955-ös számát,¹² amelyet sikerült kalandos úton megszerezni. Ebben rövid évfordulós megemlékezés volt egy róla készült profil arckép-rajzzal. Ezek után a helyi plébániai levéltárban is megkerestem az anyakönyvi bejegyzések között a nevét, mely alapján sikerült behatárolni, hogy 1875-77 között volt itt káplán.

Így aztán szép lassan kikerekedett eme majdnem elfeledett tudospapnak az életútja. Spitzkopf néven született szepesi cipszer családban a Magas-Tátra lábainál, Új Lesznán (ma: Nová Lesná). A család szegénysége miatt a papi hivatást választotta, noha már gyermekként is érdeklődött a természettudományok iránt. Egerben vált magyarrá, itt végezte tanulmányait a lőcsei gimnázium után, és papi hivatását is ebben az egyházmegyében gyakorolta. Több helyen volt káplán: a Szabolcs megyei Tardoson, Bánhorváton, a később Bánfalvával egyesült községben, mely ma Borsod-Abaúj-Zemplén megyében Bánhorváti néven található, Visontán, a Mátraalján, Sárdon a Szilágyságban, mely ma Románia része. A többi ismert település pedig megyénkhez kötődik. Jászfákóhalmán éppen abban az időben volt két évig káplán – 1875-77 között –, amikor a Jászkun-Hármas-Kerület helyett 1876-ban létrejött a mai Jász-Nagykun-Szolnok megye. Töltött egy rövid időt a ma szintén megyénk béli Tiszaörsön, Fegyverneken,

⁹ Scheftsik György: Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene. Pécs, 1935.

¹⁰ Emlékkönyv a túrkevei múzeum fennállásának 20. évfordulójára. Túrkeve, 1971. Györffy Lajos cikke.

¹¹ Magyar Életrajzi Lexikon. I. Bp. Akadémiai K.

¹² Tóth Gáspár rokonomnak fiatal korában járt a lap, és sikerült a használaton kívüli istállóban mindent felforgatva meglelni a keresett számot.

meteorológiai kutatásait azonban Kunszentmártonban kezdte, ahol plébániát kapott. 1881-től már voltak a megfigyeléshez szükséges műszerei.

Élete utolsó évtizedeit – 1891-től – Túrkevéen töltötte, ahol a meteorológiai megfigyelő állomást a történelmi Magyarország negyedik legjelesebb megfigyelő helyévé fejlesztette, mely rendszeresen szerepelt a tudományos életben.

Termékeny szerző volt, mivel kutatásainak eredményeit magyarul és németül is sokféle módon és helyen publikálta. Csaknem 300 szaccikke jelent meg. Rendszeresen megjelentek cikkei az Időjárásban, a Természettudományi Közlönyben, a Természettudományi Füzetekben, a Földrajzi Közleményekben és a Meteorologische Zeitschriftben.

Sokrétű munkát végzett: évtizedekkel ezelőtt sikerült több művébe is betekinteni az Országos Széchényi Könyvtárban. Kutatta a növényeket és madarakat: mikor kezdenek rügyezni, illetve mikor érkeznek meg téli pihenőjükre. Ezeket gondosan feljegyezte. A száraznak tűnő, szakemberek számára készített feljegyzések mellett írt népszerűsítő füzeteket is. Ilyen volt pl. „A zivatarokról” című füzet, mely mindenki számára érthetően magyarázza el ezt a meteorológiai jelenséget, természetesen az akkori ismeretek szerint.¹³ Ennek előszavában így ír kutatási módszeréről: „1885 és

¹³

A zivatarokról. Bp, 1889.

1886-ban azonban, hacsak tehettem, minden égháború tartama alatt följegyeztem leginkább 10 percenkint – a légnyomást, a psychometer állását, a borulat terjedelmét, a szél irányát és erejét, a felhők alakját és vonulását, az eső kezdetét és tartamát, a zivatar első és utolsó dörgését, nemkülönbön vonulásának irányát, szóval minden légköri változásokat, melyeket műszereim adatai és szemem, s füleim megfigyelései szerint a zivatar idején történtek.” 1883-ban az Indonéziában felrobbant Krakatoá vulkán hatásait is feljegyezte: „...kitörése után részint a nap szokatlan színűnek, részint az esthajnali pirosság a rendesnél jóval élénkebbnek és terjedelmesebbnek mutatkozott.”¹⁴

Azt is vizsgálta, hogy a domborzat és egyéb tényezők mennyire befolyásolják a hőmérsékletet: ez érdekében Budapesttel kb. azonos szélességi fokon fekvő észlelő helyek adatait hasonlította össze (Veszprém, Komárom, Jászberény, Jászapáti stb.)¹⁵

Külön meg kell emlékezni a fagyosszentekkel kapcsolatos kutatásairól. Ismeretes, hogy a Kárpát-medencében májusban több olyan nap van, melyhez a késői fagyokkal kapcsolatos megfigyelések köthetők. A legismertebbek közülük: Pongrác, Szervác, Bonifác (12, 13, 14), Fagyos fenekű Zsófi (15), Ivó, aki „megissza a bort”, elfagy a szőlő (19), és Orbán az utolsó fagyosszent (25). Többen kísérleteztek a kései fagyok magyarázatával, melyet Hegyfok oldott meg s írt le könyvében, mint jellegzetes magyar területre érvényes időjárási jelenséget.¹⁶

Álma volt, hogy a szülőfaluja fölötti Nagyszalóki csúcson magashegyi kutatóállomást kellene létesíteni. Ez 1910-ben majdnem meg is valósult, mert összeomlott a Mont Blanc-on lévő állomás, és felvetődött, hogy a Magas-Tátra környékén egyáltalán nincs ilyen objektum. A Földrajzi Társaság elképzelése azonban naivnak bizonyult, miszerint 100 ezer koronát össze lehetett volna gyűjteni adakozásból. 3 év alatt mindössze 5200 korona gyűlt össze.¹⁷

Hegyfok tudósított az 1899-ben Szarajevóban rendezett madártani (ornitológia) gyűléstről is. A Természettudományi Társulatnak 1873-tól rendes, 1898-tól örökítő tagja volt. Végrendeletében erre a szervezetre 1000 koronát hagyott.

¹⁴ Hegyfok Kabos (1847-1919) c. cikkem a Természet Világa 1977.7. számában.

¹⁵ A környezet hatása a hőmérőkre. Bp, 1888.

¹⁶ A május havi meteorológiai viszonyok Magyarországon. Bp, 1886. A királyi magyar természettudományi társulat megbízásából magyar és német nyelven jelent meg.

¹⁷ Ponticulus Hungaricus IX. évf. 7-8. sz. (2005. júl-aug.)

Thaly Kálmán javaslatára érmet neveztek el a szerény tudós-papról, melyet meteorológiai észlelők kaptak. Ez a kitüntetés 1934-től 1946-ig létezett. Napjainkban a túrkeveiek szorgalmazzák e kitüntetés feltámasztását. Törekvésükhöz sok sikert kívánunk.

Több település őrzi emlékét: Túrkevén található a sírja, utca őrzi nevét, és már abban az időben elhelyeztek egy emlékkövet a templomkertben, amikor ezt még közterületen nem is lehetett volna megtenni. Utca őrzi emlékét Kunszentmártonban is.

Jászfákóalmán már 1979-ben javasolta a honismereti szakkör utca elnevezését, de arra még majdnem két évtizedet kellett várni. Ugyanis akkor még Horváth Péter névadónkról is úgy lehetett utcát elnevezni, hogy a múzeumi hatóságoktól írásbeli választ kért a Községi Tanács, hogy az illető személy „haladó szellemű volt-e.” Hegyfokyról végül egy új utcát neveztek el 1991-ben, és ugyanabban az időben a plébánia épületén is elhelyeztek egy emléktáblát. Igaz, hogy az épület már nem az eredeti, mert a régi helyére 1904-ben új plébánia épült. Honismereti szakkörünk mindegyik megyebéli települést felkereste, amely Hegyfokhoz kötődik, de jártunk már Bánhorvátiban is. Tavaly aztán eljutottunk a Tatra lábaihoz, s letérve a főútról készítettünk egy fotót Új Leszna (Ma Nová Lesná) községtáblájánál, háttérben a Nagyszalóki csúccsal.